

ΤΟ ΑΡΘΡΟ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΣΤΕΛΑ ΝΕΣΤΟΡΑΤΟΥ

1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΟΡΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ

Το άρθρο είναι το βασικό μέσο που χρησιμοποιεί η ελληνική για να καθορίσει την αναφορά. Ο ομιλητής μέσω του άρθρου δηλώνει αν αναφέρεται σε μια ολόκληρη κατηγορία (γενικευτική αναφορά) ή σε έναν ή περισσότερους εκπροσώπους της κατηγορίας (ειδικευτική αναφορά). Στην περίπτωση της ειδικευτικής αναφοράς μπορεί να αναφέρεται σε συγκεκριμένο εκπρόσωπο της κατηγορίας, τον οποίο όμως δεν επιθυμεί να καθορίσει (αόριστη αναφορά), ή σε ένα εκπρόσωπο, τον οποίο θέλει να καθορίσει. Είναι, δηλαδή, ένα προσδιοριστικό στοιχείο που έχει ως σκοπό να περιορίσει, να εξατομικεύσει ή να προσδώσει οριστικότητα ή μη οριστικότητα στην ονοματική φράση (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 111, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999: 48). Η ανάγκη για να οριστεί η αναφορά του ονόματος οδήγησε στη δημιουργία αυτής της ειδικής κατηγορίας, το άρθρο. Ο καθορισμός της αναφοράς μπορεί να πάρει τη μορφή της διάκρισης της αναφοράς σε **γενικευτική** και **ειδικευτική**. Όταν λέμε «*Το βιβλίο είναι βασικό μέσο παιδείας*» αναφερόμαστε γενικά σε ολόκληρη την τάξη αντικειμένων «βιβλίο» και όχι σε ένα συγκεκριμένο βιβλίο, όπως λ.χ. στην πρόταση «*Διάβασα το βιβλίο που μου χάρισες*». Αυτή η μορφή αναφοράς επιτελείται κυρίως από το οριστικό άρθρο. Ο ίδιος τύπος αναφοράς δηλώνεται και με τη χρήση του αόριστου άρθρου, όπως για παράδειγμα στην πρόταση «*Ένα βιβλίο είναι βασικό μέσο παιδείας*» (αλλά «*Η θάλασσα κάνει καλό*» - όχι «*Μια θάλασσα κάνει καλό*»*) ούτε και «*Θάλασσα κάνει καλό*»*). Βασικό ρόλο στον καθορισμό **γενικευτικής** ή, ακόμη περισσότερο, της **ειδικευτικής αναφοράς** («*Αγόρασα την εφημερίδα*» - «*Αγόρασα μία εφημερίδα*») έχουν τα συμφραζόμενα ή το εξωγλωσσικό περιβάλλον (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 111).

Γενικά, το άρθρο λειτουργεί ως προσδιοριστής του ονόματος, ως κύριος δείκτης του γραμματικού γένους, του αριθμού και της πτώσης (Χειλά-Μαρκοπούλου 2003, 145–146). Η ελληνική έχει δύο άρθρα, το

οριστικό και **το αόριστο**, τα οποία ως στοιχεία της πρότασης υπηρετούν τις ανάγκες του διαλόγου. Και τα δύο κλίνονται ως προς την πτώση (τρεις πτώσεις: ονομαστική, γενική, αιτιατική) και το γένος (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο). Ωστόσο, απουσιάζει η κλητική πτώση του άρθρου και στην περίπτωση που το όνομα βρίσκεται στην κλιτική, το μεταχειριζόμαστε χωρίς άρθρο (Τριανταφυλλίδης 1997, 72, Χριστίδης 2005, 121). Το αν θα χρησιμοποιήσουμε, βέβαια, οριστικό ή αόριστο άρθρο εξαρτάται από το τι θεωρούμε ότι είναι γνωστό στο συνομιλητή μας (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 131, Τριανταφυλλίδης 1997, 73, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999: 273, Χριστίδης 2005, 121).

Το **οριστικό άρθρο** δηλώνεται αποκλειστικά με τους τύπους του άρθρου *ο, η, το* και χρησιμοποιείται από το συνομιλητή όταν ξέρει για ποιον ή για τι μιλάει. Προσδιορίζει ουσιαστικά στον ενικό και πληθυντικό αριθμό, κύρια ονόματα προσώπων από εθνικά ονόματα και από γεωγραφικά ονόματα πόλεων, χωρών ηπειρών, λιμνών, ποταμών, βουνών κ.ά. (Τζάρτζανος 1996, 173–174, Τριανταφυλλίδης 1979, 72, Χριστίδης 2005, 121) και είναι το μόνο άρθρο που εμφανίζεται πριν από τα αρτικόλεξα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986: 226). Το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται τόσο για τη γενικευτική όσο και για την ειδικευτική αναφορά, γεγονός που το καθιστά εξαιρετικά διαδεδομένο στην ελληνική (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 131, 134, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999, 273). Εν τούτοις, η δήλωση της οριστικής αναφοράς είναι η βασική λειτουργία του οριστικού άρθρου. Από την ιδιότητά του να δηλώνει την οριστική αναφορά προκύπτει και η λειτουργία της έμφασης και η λειτουργία της ονοματοποίησης. Η ταυτότητα των αντικειμένων αναφοράς ποικίλλει, καθώς αναφέρονται σε πρόσωπα ή πράγματα γνωστά εκ των προτέρων σε όλους τους συνομιλητές:

α) πράγματα που είναι ή θεωρούνται μοναδικά, π.χ. «Ο ήλιος σήμερα είναι πολύ κόκκινος».

β) πράγματα που είναι δεδομένο ότι αποτελούν κοινή γνώση για όλους τους συνομιλητές, π.χ. «Τα μαθήματα αρχίζουν το Σεπτέμβριο».

γ) κύρια ονόματα, που κυρίως δηλώνουν ένα και μόνο πρόσωπο, π.χ. «Χτες πήγαμε για ποτό με την Αριάδνη». Στην περίπτωση ονομάτων, ημερών, μηνών και εορτών, η αναφορά τους με οριστικό άρθρο σημαίνει την εγγύτερη χρονικά εμφάνισή τους, π.χ. «Θα σε δω την Τρίτη».

δ) δήλωση ενωμένου συνόλου προσώπων ή πραγμάτων, π.χ. «Ο Πέτρος και ο Γιώργος έπιναν οι δυο μαζί» (Τζάρτζανος 1996, 175).

ε) πρόσωπο ή πράγμα το οποίο έχει δηλωθεί ήδη στο επικοινωνιακό περιβάλλον, π.χ. «– Το βράδυ θα σε πείραζε να έρθει στο σινεμά και ένας φίλος μου; – Καθόλου, αλλά μήπως δεν έχει ο φίλος σου όρεξη να ακούει τρεις ώρες ροκ;».

στ) ονοματικό σύνολο το οποίο ακολουθείται από κάποιον προσδιορισμό που το καθορίζει με σχετική ακρίβεια, π.χ. «Η κυρία με τη γάτα είναι γειτόνισσά μου» (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 133–137, Τζάρτζανος 1996, 174–176, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999, 274–277).

Επίσης, η χρήση του οριστικού άρθρου είναι και γενικευμένη κυρίως όταν το όνομα έχει λειτουργία υποκειμένου, καθώς και όταν έχει λειτουργία αντικειμένου. Σπανιότερα απαντά στα προθετικά σύνολα, ενώ ποτέ δε συναντάται σε λειτουργία κατηγορουμένου. Τέλος, ο οριστικός χαρακτήρας της ονοματικής φράσης τοποθετείται, τις περισσότερες φορές, στην αρχή της πρότασης (προς τα αριστερά), σε αντίθεση με τον αόριστο χαρακτήρα των φράσεων, οι οποίες προτιμούν να καταλαμβάνουν θέσεις πιο κοντά στο τέλος της πρότασης (προς τα δεξιά), π.χ. «Ο φοιτητής πήρε το δίπλωμά του του με άριστα», «Διάβασε την απόφαση ένας φοιτητής» (Γεωργιαφέντης κ.ά. 2006, 16, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 137–139).

Η δήλωση του **αόριστου άρθρου**, εκτός της συνήθους δήλωσής του με τα άρθρα *ένας-μία-ένα*, επιτυγχάνεται και με αντωνυμίες, κυρίως με την αντωνυμία *κάποιος-κάποια-κάποιο*, ιδιαίτερα δε στον πληθυντικό με τις αντωνυμίες *κάτι, μερικοί-μερικές-μερικά, διάφοροι-διάφορες-διάφορα, πολλοί-πολλές-πολλά, αρκετοί-αρκετές-αρκετά, κάμποσοι-κάμποσες-κάμποσα*. Βέβαια, στην ελληνική το αόριστο άρθρο είναι αρχικά η διάκριση μεταξύ των γενών, ανάμεσα στο θηλυκό *μία* και στο μη θηλυκό *ένα*. Εμφανίζεται λιγότερο συχνά στη νόρμα, είναι, λοιπόν, λιγότερο ισχυρά γραμματικοποιημένο και σχεδόν πάντοτε, σύμφωνα με τη Stephany (1997, 226–227), απαντά σε περικείμενα που η χρήση του απαιτείται (obligatory contexts).

Το αόριστο άρθρο προηγείται, όπως και το οριστικό, πάντα του ονόματος, ωστόσο αυτό ποτέ δεν επαναλαμβάνεται (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 207, Τζάρτζανος 1996, 180). Προηγείται των περισσότερων αντωνυμιών (με την αντωνυμία *άλλος-άλλη-άλλο* προηγείται ή έπεται), δεν εμφανίζεται με τις αναφορικές αντωνυμίες, αλλά ούτε και με τις δεικτικές, εκτός από την αντωνυμία *τέτοιος-τέτοια-τέτοιο* (Κλαίρης &

Μπαμπινιώτης 2004, 111, 142). Σε αποφαιτικές προτάσεις πολλές φορές, εκφερόμενο το αόριστο άρθρο με έμφαση, παίρνει τη σημασία του κανέννας, π.χ. «Ένας άνθρωπος δεν ήρθε να μας καλωσορίσει» (Τζάρτζανος 1996, 178).

Γενικά, χρησιμοποιείται για γενικευτική αναφορά και μεταφέρει στο συνομιλητή μια καινούρια πληροφορία και προσδιορίζει ουσιαστικά μόνο στον ενικό και επομένως διαθέτει μόνο τύπους ενικού. Έτσι στον πληθυντικό το όνομα, μαζί με τους προσδιορισμούς του εμφανίζεται άναρθρο, π.χ. «Στο πάρκο είδα παιδιά να παίζουν μπάλα». Η αόριστη ειδικευτική αναφορά του χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται να καθορίσει με ακρίβεια την ταυτότητα εκείνου στον οποίο αναφέρεται, αλλά απλώς θέλει να δείξει ότι πρόκειται για ένα ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα που εντάσσονται σε μια κατηγορία. Ο ομιλητής μπορεί για διάφορους λόγους να μη δηλώνει την ακριβή ταυτότητα του ατόμου ή της ομάδας στην οποία αναφέρεται, γιατί δεν έχει τη δυνατότητα να την ορίσει με ακρίβεια ή δεν τη γνωρίζει, π.χ. «Για τον αγώνα αυτόν θα χρησιμοποιήσουμε κάποιον εθελοντή» ή επίσης, δε θέλει να τη ορίσει ή δεν ενδιαφέρεται να το κάνει, διότι κατά την κρίση του δεν προσφέρει τίποτα στην επικοινωνία, π.χ. «Δεν θυμόμουν το δρόμο για το χωριό, αλλά ρώτησα ένα γέρο και μου τον έδειξε» (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 137–143, 208, Τζάρτζανος 1996, 177–178).

Η χρήση του αόριστου άρθρου για τη γενικευτική αναφορά είναι σπάνια, σχεδόν δε ανύπαρκτη στη θέση του υποκειμένου ή του αντικειμένου, αν και μπορούν να εμφανιστούν χρήσεις, όπως «Ένας πολεμιστής δεν υποχωρεί ποτέ», έναντι των «Οι πολεμιστές / Ο πολεμιστής δεν υποχωρούν/εί ποτέ». Επιπλέον, η αόριστη γενικευτική αναφορά επιτυγχάνεται με αντωνυμίες, π.χ. «Πρέπει να βεβαιωθούμε ότι κάθε καλεσμένος περνάει ωραία», απουσία άρθρου στο κατηγορούμενο, π.χ. «Ο Δημήτρης είναι καθηγητής», προθετικό σύνολο, π.χ. «Πολλοί αγοράζουν παλιά αντικείμενα για διακόσμηση», υποκείμενο, π.χ. «Νερό υπάρχει σε όλα τα περίπτερα», στο αντικείμενο, π.χ. «Λυπάμαι, δεν τρώω πίτσα» (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 147–151, Τζάρτζανος 1996, 179, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999, 278–279).

Ακόμα, πρέπει να τονιστεί ότι ο τύπος *ένας-μία-ένα* εκτός από άρθρο είναι και αριθμητικό, που χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής θέλει να τονίσει ότι πρόκειται για ένα άτομο και όχι για δύο ή περισσότερα, αλλά και αόριστη αντωνυμία, η οποία δεν ακολουθείται από όνομα

(Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 142). Μάλιστα, κατά τη γραμματική των Φιλίππακη-Warburton, Holton & Mackridge (1999, 49) οι «μόνες διαφορές μεταξύ αόριστου άρθρου και αριθμητικού, εμφανίζονται στους τύπους του θηλυκού» μια (αόριστο άρθρο) – μία (αριθμητικό), γεγονός με το οποίο κάποιες γραμματικές συνταυτίζονται έμμεσα (Τριανταφυλλίδης 1979, 73) και άλλες δε συμφωνούν με αυτό είτε άμεσα (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 142,198) είτε έμμεσα (Τζάρτζανος 1996, 171). Οι Κλαίρης & Μπαμπινιώτης υποστηρίζουν ότι «η διάκριση του αριθμητικού από το αόριστο άρθρο είναι πιο δύσκολη, ιδιαίτερα με την αύξηση της χρήσης του αόριστου άρθρου τα τελευταία χρόνια» (2004, 141), άποψη που αναιρείται στη γραμματική του Τριανταφυλλίδη, καθώς «είναι εύκολο να ξεχωρίσουμε πότε είναι αριθμητικό» (1979, 73).

Το βασικό συντακτικό κριτήριο είναι η κατανομή, δηλαδή ποια είναι τα βασικά στοιχεία που συνιστούν το περιβάλλον μιας λέξης. Το περιβάλλον, στο οποίο απαντά ένα ουσιαστικό είναι: άρθρο με ουσιαστικό, ουσιαστικό (υποκείμενο) και ρήμα, ρήμα και ουσιαστικό (αντικείμενο), ουσιαστικό με επίθετο, άρθρο με ουσιαστικό και επίθετο. Γενικά, το ουσιαστικό δε χωρίζεται εύκολα από το άρθρο που το συνοδεύει, και αυτό οφείλεται στο χαρακτήρα του άρθρου. Οι κανόνες της πρότασης είναι ευαίσθητοι στην ύπαρξη των συστατικών, καθώς τα ονόματα στην ελληνική συνοδεύονται πολύ συχνά από άρθρο, το οποίο είναι ο πιο άμεσος προσδιορισμός του ονόματος και εκείνος που παρουσιάζει την πιο στενή συντακτική σχέση με αυτό. Η σειρά τους είναι πάντοτε σταθερή (άρθρο+επίθετο+ουσιαστικό/υποκείμενο), γιατί διαφορετικά θα θεωρηθεί αντιγραμματική η πρόταση και τα μόνα στοιχεία που μπορούν να παρεβληθούν μεταξύ των δύο είναι επίθετα ή αντωνυμίες με λειτουργία επιθέτου, π.χ. «το πράσινο παντελόνι σου παέι καλύτερα απ' το κίτρινο», «Έλυσε την άσκηση η Γιάννα πολύ γρήγορα», «*Η έλυσε Γιάννα πολύ γρήγορα» (αντιγραμματική πρόταση), «Ο βασιλιάς της ποπ επέστρεψε στο σπίτι του», «*0*ART βασιλιάς της ποπ επέστρεψε στο σπίτι του» (αντιγραμματική πρόταση) (Γεωργιαφέντης κ.ά. 2006, 173–175, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 132, 192–194).

Ένδειξη του πόσο συχνή είναι η παρουσία του άρθρου αποτελεί το γεγονός ότι το οριστικό άρθρο συνοδεύει υποχρεωτικά τα κύρια ονόματα, τα οποία έχουν πάντα οριστική αναφορά, πράγμα πολύ σπάνιο σε όσες γλώσσες διαθέτουν άρθρο («Η Στέλα και ο Αποστόλης

συνεργάζονται επαγγελματικά»). Αν και το άρθρο, ιδίως το οριστικό, έχει ιδιαίτερα διαδεδομένη χρήση στην ελληνική, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις, στις οποίες τα ονόματα εμφανίζονται χωρίς άρθρο. Σε ορισμένες περιπτώσεις από αυτές πρόκειται για απλή παράλειψη για λόγους συνειδητής συντομίας του προφορικού ή γραπτού μας λόγου, π.χ. σε τίτλους εφημερίδων «0*ART σκύλος σώζει 0*ART παιδί από πνιγμό», σε γραπτά μηνύματα μέσω κινητού ή ηλεκτρονικού υπολογιστή «0*ART Μαμά φτάνει σπίτι βράδυ»), σε στερεότυπες εκφράσεις που χρησιμοποιούμε γενικευτικά καθημερινά, δηλαδή σε παροιμίες, γνωμικά «0*ART άνθρωπος αγράμματος ζύλο απελέκητο», όχι όμως πάντα «Το μύλο θα πέσει κάτω από τη μηλιά». Επίσης συνειδητή βρσχυλογία συναντούμε στον προφορικό λόγο από γοργότητα (Τζάρτζανος 1996, 174), κυρίως πριν από τοπωνύμια και μάλιστα όταν προηγούνται οι σχετικές προθέσεις, π.χ. «Το πλοίο αναχωρεί σε 10 λεπτά για Τήνο, Πάρο, Μύκονο» ή και μετά από ρήματα κίνησης ή και ρήματα που παίρνουν συμπλήρωμα που δηλώνουν τόπο, π.χ. *Σε χαιρετάω, αύριο πάω Σουηδία*) (Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 132, 201–208, Σπυροπούλου 2006, 10, Τζάρτζανος 1996, 174–175, Τριανταφυλλίδης 1979, 72, Χριστίδης 2005, 121). Ωστόσο, τις περισσότερες φορές πρόκειται για εσκεμμένη επιλογή του ομιλητή, η οποία διαφοροποιεί τον τύπο της αναφοράς, «*Για το μεσημέρι θα φτιάξω την πίτα*» (οριστική αναφορά), «*Για το μεσημέρι θα φτιάξω μία πίτα*» (αόριστη αναφορά), «*Για το μεσημέρι θα φτιάξω πίτα*» (γενικευτική αναφορά). Η απουσία του άρθρου επιτελεί συγκεκριμένη λειτουργία, στην προκειμένη περίπτωση τη λειτουργία της γενίκευσης. Σε άλλες περιπτώσεις δηλώνει την αόριστη αναφορά και μπορεί να εναλλάσσεται με το αόριστο άρθρο. Σύμφωνα με τη Γραμματική του Τριανταφυλλίδη, μόνο «όταν το όνομα βρίσκεται στην κλητική, το μεταχειριζόμαστε χωρίς άρθρο» (1979, 72).

Μάλιστα, μέχρι σχετικά πρόσφατα, ήταν το κύριο μέσο δήλωσης της αόριστης αναφοράς σε όλες τις λειτουργίες εκτός από εκείνη του υποκειμένου. Κάποιοι μελετητές, λόγω του ότι η απουσία του άρθρου επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες, το ονομάζουν **μηδενικό**, που σε αντίθεση με τα άλλα δύο δεν έχει μορφοφωνολογική υπόσταση και ταυτίζεται με τη λειτουργία που επιτελεί η απουσία ή μη επιλογή εκπεφρασμένου άρθρου (Θεοφανοπούλου-Κοντού, Κατσιμαλή, Μόζερ, Νικηφορίδου, Χειλά-Μαρκοπούλου 1998, 112, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2004, 133, Φιλιππάκη-Warburton, Holton & Mackridge 1999, 278–279).

2. ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ ΑΠΟ ΟΜΙΛΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΩΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

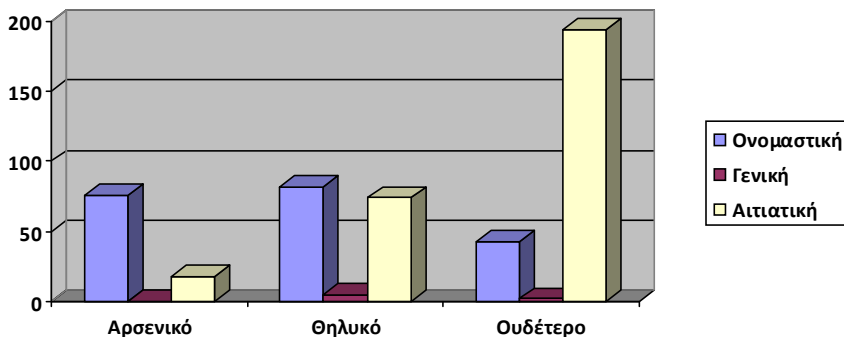
Στόχος του ερευνητικού μέρους, είναι η περιγραφή της **κατάκτησης της κλίσης του άρθρου** από ομιλητές της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Η συλλογή των γλωσσικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με προφορικές συνεντεύξεις από τρεις μη φυσικούς ομιλητές, καταγόμενοι από την Αλβανία, το Ραμαντάν (30 χρονών), τη Ρακέλα (51 χρονών) και τη Δέσποινα (59 χρονών). Η συνέντευξη είχε χαρακτήρα φιλικής συζήτησης και όχι εξέτασης. Έπειτα, με την υποστήριξη του ηλεκτρονικού προγράμματος CHILDES (Stephany 2006, 5–10) επιχειρήθηκε η περιγραφή και ανάλυση του γλωσσικού συστήματος των ξένων ομιλητών, και συγκεκριμένα του οριστικού και αόριστου άρθρου. Τα αποτελέσματά μας, λοιπόν, είναι τα εξής:

α) Ο Ραμαντάν χρησιμοποιεί το **οριστικό άρθρο 119 φορές** (με μεγαλύτερη συχνότητα το ουδέτερο), εκ των οποίων 84 φορές στον ενικό και μόλις 25 φορές στον πληθυντικό αριθμό, ενώ η απώλειά του παρουσιάζεται 15 φορές.

β) Η Ρακέλα χρησιμοποιεί το **οριστικό άρθρο 291 φορές** (με μεγαλύτερη συχνότητα το ουδέτερο), εκ των οποίων 199 φορές στον ενικό και μόλις 91 φορές στον πληθυντικό αριθμό, ενώ η απώλειά του παρουσιάζεται 148 φορές.

γ) Η Δέσποινα χρησιμοποιεί το **οριστικό άρθρο 84 φορές** (με μεγαλύτερη συχνότητα το ουδέτερο), εκ των οποίων 81 φορές στον ενικό και μόλις 3 φορές στον πληθυντικό αριθμό, ενώ η απώλειά του παρουσιάζεται 52 φορές.

Έπονται τα αποτελέσματα της κατάκτησης του οριστικού άρθρου από το μη φυσικό ομιλητή:

(Σύνολο: 494, Αρσενικό: 94, Θηλυκό: 161, Ουδέτερο: 239).

Οι 494 φορές εμφάνισης του οριστικού άρθρου, σε αντίθεση με τις 215 φορές παράλειψής του, υποδηλώνουν τη μη συστηματικότητα του φαινομένου, το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλό συντακτικά ή σπουδαίο επικοινωνιακά (οικογένεια, εργασία, περιβάλλον) φαινόμενο. Επομένως, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, οι ομιλητές έχουν κατακτήσει τη χρήση του οριστικού άρθρου. Γεγονός που θα μπορούσε να δικαιολογηθεί και από τη δυσκολία που αρχικά αντιμετώπισαν με τα άρθρα της ελληνικής, η οποία συνειδητά ή όχι τους επέστησε την προσοχή τους σε αυτά.

Συχνή είναι η παράλειψη του οριστικού άρθρου από τους ομιλητές, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Για παράδειγμα, μετά από προθέσεις *ime apo 0*ART Koritsa, mechri 0*ART Edhesa, ja afta 0*ART pedhia, me 0*ART pedhja [*] rijeme*, με τη χρήση αριθμητικών: *0*ART tris [*] kronia [*] [: chronia] prota [*] pu irthan*, με τη χρήση των Κύριων, αλλά και των Εθνικών ονομάτων: *ine 0*ART Edghuin, jati mama 0*ART Elines, 0*APT Alikei, dhinun 0*ART Elinas, sto enia edeka 0*ART Axarnon*, όταν είναι στην αρχή της πρότασης που λειτουργεί ως υποκείμενο: *0*APT ikoghenia ine poli dhemeni, 0*ART pio simadiko praghma, 0*ART afediko mia xara*, με τη χρήση συγκεκριμένων λέξεων *0*ART kosmos, 0*ART mialo mas ine eki, 0*ART mama mu*.

Μάλιστα, στα τελευταία παραδείγματα παρατηρούμε την επαναλαμβανόμενη απουσία του άρθρου σε συγκεκριμένες δομές, δηλαδή μιλούμε για απολίθωση, που στην περίπτωση της Ρακέλα και της Δέσποινας μπορούν να θεωρηθούν η ηλικία (εξαιτίας της απώλειας της πλαστικότητας του εγκεφάλου), ενώ και στις τρεις περιπτώσεις των ομιλητών μπορούν να θεωρηθούν και η έλλειψη μαθησιακών ευκαιριών. Το φαινόμενο, άλλωστε, της απουσίας του άρθρου είναι συνηθισμένο και στα ελληνόπουλα, όταν χρησιμοποιούν αρχικά την ελληνική, τα οποία παραλείπουν το άρθρο που προσδιορίζει το εκάστοτε ουσιαστικό (Stephany 1997, 214).

Επιπροσθέτως, γίνεται αντιληπτό ότι οι ομιλητές λόγω άγνοιας του γένους του ουσιαστικού που χρησιμοποιούν κάποιες φορές, επιλέγουν το ουδέτερο άρθρο *το* που μπορεί να το θεωρούν πιο γενικό. Μια πιο προσεκτική παρατήρηση των διαλόγων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η χρήση του άρθρου *το*, σε περίπτωση άγνοιας του γένους του προσδιοριζόμενου ουσιαστικού, είναι ιδιαίτερα συχνή. Έτσι, συναντούμε το φαινόμενο της υπεργενίκευσης του άρθρου στο ουδέτερο γένος, που οφείλεται στην υψηλή συχνότητα χρήσης του ουσιαστικού ουδέτερου

γένους στο εισαγόμενο γλωσσικό προϊόν που λαμβάνουν οι ομιλητές στον πληθυντικό, π.χ. *ke meta # ta [*] ola [*] ta [*] ergasia [*] [: erghasia] teliosan*, αλλά και στον ενικό αριθμό, π.χ. *telioni # to [*] ekxi [*] [: ekxi] taksi*.

Συχνή και συστηματική είναι η χρήση πρόθεσης έναντι της ακολουθίας της πρόθεσης – του οριστικού άρθρου, π.χ.: *pigha pali se [*] [: stin] Albania*. Όσον αφορά στο συντακτικό επίπεδο, παρατηρούμε ότι σχηματίζουν τις ακολουθίες: α. άρθρο – ουσιαστικό, β. άρθρο – επίθετο, γ. άρθρο – επίθετο – ουσιαστικό:

α.

• *i mitera mu meni ke me ta [*] dhio*: με ορθή διατύπωση από τους συνομιλητές

• *0*ART kosmos itan choris dhulia, 0*ART pedhja [*] dhulevi ni [//] eh@fp nichta , 0* ART archi itan [*] [: eki]*: με παράλειψη του άρθρου

• *t(a) afisan ta # [*] filenadha [*] [: filus]*: με λανθασμένη χρήση του άρθρου

β.

• *ne [/] ne to atimo!, ta prota ne*: με ορθή διατύπωση από τους συνομιλητές

• *0*ART prota [*] [: proto] itan i ghlosa, 0*ART mikra # dhen ikseran*: με παράλειψη του άρθρου

• *echume poli [*] ## [/] poli [*] leksis ta [*] idhia [*]*: με λανθασμένη χρήση του άρθρου.

• *ke to [*] mikro [*] exi # ena aghori, ne to [*] meghalo [*] exi dhio pedhia*: με λανθασμένη χρήση του γένους.

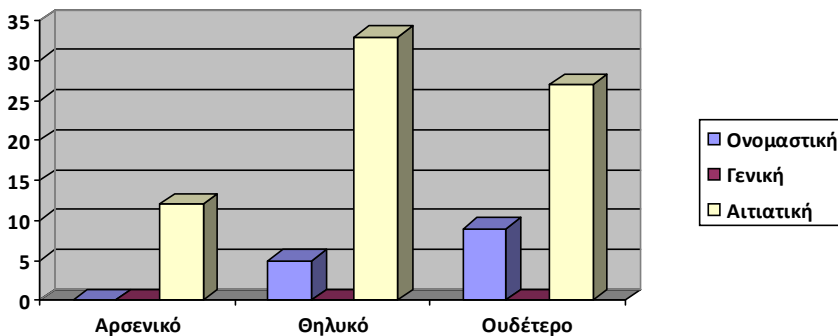
γ.

• *i dhefteri poli apo tin chora ine 0*ART Albania*: με ορθή διατύπωση από από τους συνομιλητές

• *ginete [*] [: jinete] ke eki 0*ART zoi orea, efigha apo 0*ART neo xxx spiti, 0*ART pio simadiko # praghma, 0*ART &ikog sifonia [*] [: simfonia] &ikog &ikog [*] [: ikogheniaki] ne*: με παράλειψη του άρθρου

Τέλος, διαπιστώνουμε ότι πολλαπλάσια είναι η χρήση του ενικού, σε αντίθεση με τον πληθυντικό. Μάλιστα, στον πληθυντικό αριθμό, σύμφωνα με έρευνες, αρχίζουν να αναπτύσσονται πρώτα τα ουδέτερα μετά τα θηλυκά, και αρκετά αργότερα τα αρσενικά (Stephany 1997: 216).

Με τη χρήση του CHILDES συνάγουμε τα συμπεράσματά μας και για το αόριστο άρθρο. Και καταλήγουμε στο ότι ο Ραμαντάν χρησιμοποιεί το **αόριστο άρθρο 25 φορές** (με μεγαλύτερη συχνότητα το ουδέτερο), η Ρακέλα χρησιμοποιεί το **αόριστο άρθρο 44 φορές** (με μεγαλύτερη συχνότητα το θηλυκό) και η Δέσποινα χρησιμοποιεί το **αόριστο άρθρο μόνο 16 φορές** (με μηδαμινή εμφάνιση του αρσενικού). Ακολουθούν τα αποτελέσματα της κατάκτησης του αόριστου άρθρου:

(Σύνολο: 86, Αρσενικό: 12, Θηλυκό: 38, Ουδέτερο: 36).

Πολύ μικρότερη σε συχνότητα είναι η παράλειψη του αόριστου άρθρου, π.χ.: *0*ART anipsia, 0*ART anips [*] [: anipsio]*

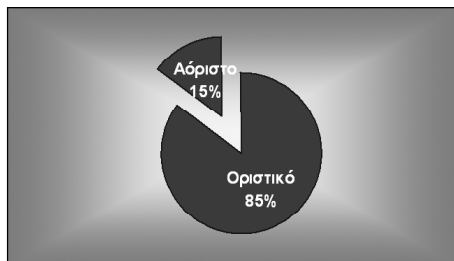
Διαπιστώνουμε, ότι αν και παραλείπουν σε μεγαλύτερο βαθμό το οριστικό άρθρο, παρουσιάζεται μεγαλύτερη συχνότητα χρήσης από το αόριστο, καθώς το αόριστο άρθρο κατακτάται μετά το οριστικό άρθρο. Έτσι, το οριστικό άρθρο έχει ενσωματωθεί σωστά στο γλωσσικό σύστημα των ομιλητών. Άλλωστε, η οικειότητα (familiarity) για τα αναφερόμενα πράγματα, δηλαδή το αν αυτά είναι γνωστά στους ακροατές, υπαγορεύει τη συχνή χρήση του οριστικού έναντι του αόριστου άρθρου (Perdue – Klein, 1992, 1–59).

Το αόριστο άρθρο, με βάση τα παραδείγματα που παρουσιάστηκαν στο πρόγραμμα CHILDES, παρουσιάζει ασυμφωνία / ασυμμετρία στο γένος με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ.: *ke moni [*] eki pera imuna mia [*] koritsi, ke tha me [*][: mu] lei [*] ja enas [*] eh@fp agori [*] [: aghori], mia [*] pedhi, mia [*] pedhja [*] echo , pigha se mia [*] spiti, 'pighan [*] me [*] [: se] mia [*] scholio egho, ja na rao & m mia [*] eh@fp vradhi.* Αυτά αποτελούν παραδείγματα που αποδεικνύουν τη μη

διάκριση ανάμεσα στο γραμματικό και φυσικό γένος από τους ομιλητές, αφού το γραμματικό και φυσικό γένος δεν συμπίπτουν πάντοτε. Το “koritsi” αν και θηλυκού φυσικού γένους, εμφανίζεται ως ουδέτερο και το “aghoi” αν και αρσενικού γένους, εμφανίζεται ως ουδέτερο επίσης. Για τις λέξεις όπως “spiti”, “scholio”, “vradhi” συναντούμε το φαινόμενο της υπεργενίκευσης του θηλυκού γένους, που οφείλεται στην υψηλή συχνότητα χρήσης στο εισαγόμενο γλωσσικό προϊόν που λαμβάνει ο ομιλητής (Χριστίδης 2005:122). Επιπλέον, σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζεται σύγχυση ανάμεσα στο απόλυτο αρθμητικό (ένας) και στο αόριστο άρθρο (ένας / ένα), π.χ. *irthan* [*/] *ena* [*/] *ikoghenia* *Alvani* [*/].

Ακόμη, γίνεται φανερό ότι οι ομιλητές έχουν αφομοιώσει στερεότυπες φράσεις με το αόριστο άρθρο που εμφανίζουν υψηλή συχνότητα χρήσης (Input Frequency), με τις οποίες έχουν μεν εξοικειωθεί στην καθημερινότητά τους, με αποτέλεσμα να τις χρησιμοποιούν στο λόγο τους ως γλωσσικές ενότητες ή σύνολα (wholes or gestalts), χωρίς δε να συνειδητοποιούν, πιθανώς, τη χρήση του αόριστου άρθρου στις φράσεις, π.χ. *kala* # *ala ja ena fegari prepi na ine ke afto, ola ine mia xara*.

Γενικά, τα υποκείμενα της έρευνάς μας, ο Ραμαντάν είναι στην Ελλάδα δώδεκα χρόνια, η Ρακέλα επτά και η Δέσποινα μόλις τέσσερα χρόνια. Με βάση τα παραπάνω συνάγουμε το συμπέρασμα ότι και οι τρεις τους, άλλοι νωρίτερα και άλλοι αργότερα, έχουν ξεκινήσει το «ταξίδι» τους σε ένα «φρευστό» κόσμο, περνούν από τα «μέρη» της αναπτυξιακής τους πορείας και συνεχίζουν. Μετά την περιγραφή του γλωσσικού συστήματός τους, όσον αφορά στην κατάκτηση του άρθρου, ως προσδιοριστή του ονόματος, γίνεται κατανοητό, ότι η γλωσσική συμπεριφορά των ομιλητών στο παρόν εξελικτικό στάδιο είναι τέτοια που τους επιτρέπει να προσλαμβάνουν και να παράγουν γλωσσικά μηνύματα, για να επικοινωνήσουν σε απλές καθημερινές περιστάσεις της πραγματικότητάς τους. Σχηματικά παρατηρούμε συνολικά τα αποτελέσματα της κατάκτησης του άρθρου:

Σύμφωνα με τους Sacks & Felice-Zwaryczuk (1996) τα στάδια που έχουν διαμορφωθεί για την κατάκτηση της Γ2 είναι: το προπαραγωγικό (preproduction), το στάδιο αρχικής παραγωγής της γλώσσας (early production), το στάδιο εμφάνισης του λόγου (speech emergence), και το στάδιο μεσαίας ευχέρειας της γλώσσας (intermediate fluency). Εμείς θα εντάσσαμε το Ραμαντάν και τη Ρακέλα (μετά τη 35 λεπτή και 49 λεπτή συζήτηση μαζί τους και την επεξεργασία των γλωσσικών τους δεδομένων) στο στάδιο εμφάνισης του λόγου (speech emergence), καθώς παρουσιάζουν μια στοιχειώδη ευχέρεια λόγου, είναι σε θέση να δώσουν πληροφορίες για τον εαυτό τους και να μιλήσουν για θέματα στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων τους. Καταλαβαίνουν αρκετά και δίνουν απαντήσεις με απλές μεν προτάσεις, σε συνδεδεμένο δε λόγο. Μπορούν να παράγουν ικανοποιητική αφήγηση και να λειτουργήσουν σε κοινωνικό επίπεδο. Τέλος, θα εντάσσαμε τη Δέσποινα στο στάδιο που αρχίζει και παράγει τη γλώσσα (early production) και δίνει μονολεκτικές ή και διλεκτικές απαντήσεις, χρησιμοποιώντας ασύνδετο λόγο και κατανοώντας τις ερωτήσεις και τα λεγόμενά μας σε περιορισμένο βαθμό.

Το πιο αντιπροσωπευτικό χαρακτηριστικό για ένα αναπτυσσόμενο γλωσσικά άτομο, που μαθαίνει μια γλώσσα ως δεύτερη, είναι η εσωτερική διάκριση των γραμματικών κατηγοριών και αυτό το χαρακτηριστικό, με βάση τα προλεγόμενά μας, πιστεύουμε ότι κυρίως ο Ραμαντάν και η Ρακέλα, και σε μικρότερο ποσοστό η Δέσποινα το έχουν. Και οι τρεις τους φαίνεται να έχουν ένα μικρό αριθμό από αρχές (συμφωνία άρθρου-ουσιαστικού, επιθέτου-ουσιαστικού, επιθέτου/αριθμητικού-ουσιαστικού, συντακτική σειρά των λέξεων, φωνητική απόδοση των λέξεων), τις οποίες τις έχουν οργανώσει και τις χρησιμοποιούν κατ' αναλογία με όσα ακούν και βλέπουν, αφού δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι δεν πρόκειται για ρητή/καθοδηγούμενη κατάκτηση της Γ2, αλλά για κατάκτηση στο «δρόμο». Επίσης, έχουν ως βάση τους τη Γ2 αλλά και τη Γ1, από την οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν κάποια γραμματικά, λεξιλογικά και φωνητικά στοιχεία, ώστε να καταστεί το εύπλαστο σύστημά τους ιδιαίτερα αποδοτικό στους επικοινωνιακούς σκοπούς τους (Perdue & Klein 1997, 303). Χρησιμοποιούν, λοιπόν, συγκεκριμένες λέξεις, ανάλογα με το γλωσσικό εισαγόμενο που δέχονται από το περιβάλλον τους. Συνεπώς, συμφωνούμε με τον ισχυρισμό της θεωρητικής προσέγγισης που βασίζεται στη χρήση (usage-based approaches), ότι οι «οι γλωσσικές

ενότητες προκύπτουν από τη γλωσσική χρήση». Η συχνότητα είναι το καθοριστικό κλειδί της κατάκτησης, γιατί οι κανόνες της γλώσσας, σε όλα τα επίπεδα της ανάλυσης είναι δομικές κανονικότητες, οι οποίες προκύπτουν από την ανάλυση που κάνουν οι ομιλητές (Perdue & Klein 1997, 305).

Για όλους αυτούς τους λόγους, συμπεραίνουμε πως δεν υπάρχει «χαρακτηριστική περίπτωση μαθητή», γεγονός που καθιστά την έρευνα της ΚΓ2 ενδιαφέρουσα, αλλά και ιδιαίτερα δύσκολη, αφού αποπειράται να περιγράψει «διαφορετικές πορείες προς διαφορετικές κατευθύνσεις» (Cook 1999, 1). Αυτή η «πορεία» που διαγράφουν ο Ραμαντάν, η Ρακέλα και η Δέσποινα, αποτελεί τη δική τους εσωτερικά οργανωμένη γλωσσική ποικιλία και περιλαμβάνει και κάποιες αποκλίσεις από τη γλώσσα-στόχο (Perdue & Klein 1992, 35).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1986: Η νεολογία στην κοινή ελληνική. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής.

Γεωργιαφέντης, Μ., Λασκαράτου, Χ., Σπυρόπουλος, Β., Τσαμάδου-Jacobberger, E., Τσίμπλη, Μ., Φιλίππική-Warburton, Ειρ., Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 2006: Η Σύνταξη στη μάθηση και στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, (επιμ.) Μοσχονάς, Σπ. Αθήνα: Πατάκης.

Cook, V. 1999: The object of second language acquisition. <http://homepage.ntlworld.com/vivian.c/writings/index/htm>.

Council of Europe 2001: Common European Framework of Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., Κατσιμαλή, Γ., Μόζερ, Α., Νικηφορίδου, Β. & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (επιμ.) 1998: Θέματα νεοελληνικής σύνταξης. Θεωρία-ασκήσεις. Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας 2. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Κλαίρης, Χρ. & Μπαμπινιώτης, Γ. σε συνεργασία με τους Μόζερ, Αμ., Μπακάκου-Ορφανού, Αικ., Σκοπετέα, Στ. 1999: Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική-Επικοινωνιακή, Η οργάνωση του μηνύματος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Perdue, C. & Klein, W. 1992: Introduction. In Wolfgang Klein & Clive Perdue Utterance Structure (Developing Grammars Again). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.

Perdue, C. & Klein, W. 1997. The Basic Variety (Or: Couldn't Natural Languages Be Much Simpler?). *Second Language Research* 13.

Σπυροπούλου Έλλη, Σ. 2006: Παροιμίες και Γνωμικά. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Π. Κυριακίδη Α. Ε.

Stephany, Ursula. 1997: The acquisition of Greek. In Dan I. Slobin (ed.), *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition*. Mahwah, NJ/London: Lawrence Erlbaum, 183 – 333.

Stephany, U. 2006: Brief Introduction to the CHILDES Project: CHAT Transcription and CLAN Analysis, with Special Reference to Greek. Dept. of Linguistics, University of Coligne.

Τριανταφυλλίδης, Μ. 1979: Νεοελληνική Γραμματική: Αναπροσαρμογή της Μικρής Νεοελληνικής Γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Τζάρτζανος, Αχ. 1996: Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής), β' έκδ. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη Α.Ε.

Φύλιππάκη-Warburton, Ειρ., Holton, D., Mackridge, P. 1999: Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, μετάφρ. Σπυρόπουλος, Β. Αθήνα: Πατάκης.

Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 2003: «Γένος και συμφωνία στη νέα ελληνική». Στο Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Ράλλη, Α., & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. (επιμ.), *Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 131–167.

Χριστίδης, Α.-Φ. 2005: Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη].